

filosofie

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
 - 2 De directeur doet de van de examinator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.
 - 3 De gecommitteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- De gecommitteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de

- verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommitteerde.
- 4 De examinator en de gecommitteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
 - 5 Indien de examinator en de gecommitteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommitteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinator en door de gecommitteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag

Antwoord

Scores

Opgave 1 Klimaatscepticisme

1 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat de combinatie van empirisme en indirecte waarneming tot metafysisch scepticisme kan leiden: als alle kennis is gebaseerd op waarneming en wat we waarnemen niet de buitenwereld zelf is, maar een idee / afbeelding, zijn we niet zeker van het bestaan van de buitenwereld 1
- een uitleg dat Croks klimaatscepticisme in tekst 1 niet metafysisch maar epistemologisch van aard is: hij betwijfelt niet het bestaan van iets maar wantrouwt de mogelijkheid om kennis over iets te verkrijgen 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Het empirisme gaat ervan uit dat alle kennis moet voortkomen uit zintuiglijke waarneming. Als wat we waarnemen niet de buitenwereld zelf is, maar – volgens de indirecte waarneming – slechts een idee of afbeelding van de buitenwereld, dan kunnen we er dus niet zeker van zijn dat de buitenwereld zelf bestaat. Twijfelen aan het bestaan van de buitenwereld noemen we metafysisch scepticisme 1
- Croks klimaatscepticisme is epistemologisch van aard omdat hij in tekst 1 betwijfelt of wetenschappelijke modellen wel een goede manier zijn om uitspraken te doen over de opwarming van de aarde. Volgens hem geven deze modellen de werkelijke situatie met betrekking tot de opwarming van de aarde niet goed weer. Hij twijfelt dus niet aan het bestaan van (dingen in) de buitenwereld, zoals in het metafysisch scepticisme, maar aan de kennis over de buitenwereld, in dit geval de opwarming van de aarde 1

2 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Van Soests uitspraak aansluit bij Pierces fallibilisme: dat (klimaat)wetenschap feilbaar is, wil nog niet zeggen dat (klimaatwetenschappelijke) kennis als geheel onmogelijk is 1
- een uitleg van Pierces kritiek op sceptische twijfel met de onfeilbaarheidseis en de zekerheidseis: vergezochte sceptische scenario's kunnen niet worden uitgesloten als je absolute zekerheid en de onmogelijkheid je te vergissen vereist, waardoor kennis onmogelijk wordt 1
- een argumentatie met het begrip 'nut' of het niet hoeven uitsluiten van vergezochte scenario's een overtuigend antwoord is op het scepticisme 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Peirces fallibilisme betekent een mogelijke vergissing niet automatisch dat er helemaal geen kennis mogelijk is. Hierbij sluit Van Soests uitspraak aan: ook al staat de wetenschap die gebruikt wordt bij het onderzoek naar de opwarming van de aarde op sommige vlakken voor ‘een onzeker dilemma’, dat wil nog niet zeggen dat de wetenschappelijke methode helemaal geen enkele kennis kan opleveren en overboord moet 1
 - Als je vereist dat we absoluut zeker moeten zijn (zekerheidseis) en ons onmogelijk kunnen vergissen (onfeilbaarheidseis) om van kennis te spreken, dan zouden vergezochte, sceptische scenario’s nooit uitgesloten kunnen worden en zou er nooit sprake zijn van kennis. Beide eisen aan kennis zijn te hoog en moeten we daarom laten vallen 1
 - Ik vind dit een overtuigend antwoord op sceptische twijfel. Het idiote van het scepticisme is immers dat we ons met vergezochte scenario’s over breinen in vaten en niet-bestaaende werelden moeten bezighouden die verder van geen enkel belang of nut zijn voor ons leven en de keuzes die we daarin maken. Zolang die uitwassen buiten de deur gehouden worden, vind ik scepticisme echter erg nuttig. Het betwijfelen van onze overtuigingen en wellicht tot de slotsom komen dat we ons vergissen, geeft ons de mogelijkheid om onze overtuigingen te herzien en zo tot betere inzichten te komen over hoe te handelen 1
- of
- Ik vind dit geen overtuigend antwoord op sceptische twijfel. Het nut van sceptische twijfel is wat mij betreft niet praktisch van aard. Voor een handboekje over welke keuzes ik in het leven moet maken en wat te geloven, ga ik wel naar mijn vrienden, een goeroe of de psycholoog. Scenario’s als het brein in een vat zijn helemaal geen nadeel van sceptische twijfel, maar juist het cruciale element. Die twijfel is fundamenteel en theoretisch. Dat is het nut van sceptische twijfel: ons realiseren dat kennis is gebaseerd op niet te onderbouwen luchtkastelen die eerst uit de weg moeten worden geruimd voordat we welke kennisclaim dan ook kunnen maken 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

3 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat milieuactivist A bewustzijn bij dieren kan verdedigen met de opvatting dat de mentale toestanden van dieren bepaald worden door hun functionele rol 1
- een uitleg dat milieuactivist B bewustzijn bij dieren kan verdedigen met de opvatting dat alle vormen van leven een bewustzijnsvorm hebben 1
- een argument tegen de opvatting van milieuactivist A over het bewustzijn van dieren 1
- een argument tegen de opvatting van milieuactivist B over het bewustzijn van dieren 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Milieuactivist A ziet het bewustzijn van dieren als mentale toestanden die worden bepaald door de functionele rol die deze toestanden spelen. Deze mentale toestanden worden gerealiseerd in de fysiologische toestand van het dier en hoewel een dier er anders uitziet dan een mens, kan de functionele rol van de mentale toestanden wel degelijk overeenkomen met de functionele rol van het bewustzijn van mensen 1
- Voor milieuactivist B heeft een dier bewustzijn in de vorm van de sensorische ziel. Dit is een andere bewustzijnsvorm dan die de mens heeft, aangezien vanuit Aristoteles' hylemorfisme de mens bewustzijn heeft in de vorm van een rationele ziel. Volgens Aristoteles organiseert en structureert de vorm altijd de materie en is bij levende wezens de vorm 'de ziel' 1
- Het functionalisme reduceert alles tot binnenwereld en houdt geen rekening met de belevingswereld. Die belevingswereld van dieren kunnen we natuurlijk niet kennen, maar de kans is groot dat deze anders is dan van mensen 1
- Dat dieren leven, groeien, voedsel verteren en jagen wil nog niet zeggen dat ze ook bewustzijn hebben. De opvatting, gevormd vanuit Aristoteles' idee van een sensorische ziel, dat dieren een vorm van bewustzijn hebben, is veel te liberaal en rekt de betekenis van 'bewustzijn' nogal op 1

4 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat we volgens Bayle de plicht hebben Inhofes religieus dogmatisme te tolereren omdat Inhofes opvatting in overeenstemming is met zijn geweten 1
- een uitleg dat Bayles opvatting over de onmogelijkheid om te weten dat onze overtuigingen absoluut waar zijn, past bij het beginsel van Sextus' scepticisme dat er tegenover elk argument altijd een gelijkwaardig ander argument staat (isosthenie) 1
- een uitleg dat Bayles opvatting over de onmogelijkheid om te weten dat onze overtuigingen absoluut waar zijn, niet past bij de onverstoornbaarheid als einddoel van Sextus' scepticisme 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Inhofes religieus dogmatisme is in overeenstemming met zijn geweten. Hij gelooft in God en kan daarom niet anders dan de invloed van de mens niet erkennen. De opvattingen van een ander die in overeenstemming zijn met zijn geweten, moeten we volgens Bayle tolereren 1
- Volgens Bayle is het onmogelijk om te weten of overtuigingen absoluut waar zijn. Er is volgens hem geen enkel criterium op basis waarvan we het ene voor waar en het andere voor onwaar kunnen houden. Voor verschillende, tegenstrijdige religieuze opvattingen zijn overtuigende argumenten te geven. Dit past in de sceptische levenshouding van Sextus voor zover het om het beginsel gaat dat er tegenover elk argument altijd een gelijkwaardig ander argument staat, waardoor je je oordeel opschort 1
- Bayles opvatting is niet in overeenstemming met Sextus' sceptische levenshouding voor zover de isosthenie bij Sextus als einddoel onverstoornbaarheid heeft, een innerlijke rust waarbij geen enkele overtuiging verdedigd hoeft te worden. Bayle concludeert daarentegen op basis van de onmogelijkheid om een absolute waarheid vast te stellen, dat we de plicht hebben om tolerant te zijn jegens in onze ogen foute overtuigingen mits deze in overeenstemming zijn met het geweten van de betreffende persoon 1

5 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Van Soest het verificatiecriterium hanteert omdat hij de klimaatsceptici oproept tot het geven van natuurkundig bewijs 1
- een weergave van de kritiek vanuit de Duhem-Quinestelling dat afzonderlijke hypotheses nooit getest kunnen worden, zodat verificatie van afzonderlijke hypotheses niet mogelijk is en niet als demarcatiecriterium kan gelden 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Van Soest vindt dat de klimaatsceptici moeten stoppen met pseudowetenschap door met natuurkundig bewijs te onderbouwen waarom klimaattheorieën onzin zijn. Hieruit blijkt dat Van Soest het verificatiecriterium hanteert om te bepalen of iets wetenschappelijk is of niet: er kan gecontroleerd worden of iets zin of onzin / waar of onwaar is 1
- Volgens de Duhem-Quinestelling bestaan er echter geen cruciale experimenten die voor eens en altijd duidelijk maken of een individuele hypothese waar is of niet. Die hypothese wordt altijd geïnterpreteerd vanuit de theorie waar die hypothese deel van uitmaakt. Het is volgens de Duhem-Quinestelling dus onmogelijk om individuele uitspraken te verifiëren en daarmee iets te zeggen over het al dan niet wetenschappelijk zijn van die uitspraken 1

6 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met tekst 4 dat de opvattingen waarop Crok zich baseert niet waardevrij zijn omdat de denktanks uit de fossiele industrie politieke / economische belangen hebben 1
- een uitleg dat wetenschappelijk scepticisme ervan uitgaat dat de wetenschappelijke methode de waarheid het dichtste nadert, terwijl de dialectische interpretatie van het pyrronisme ervan uitgaat dat een neutraal observator op basis van isosthenie onmogelijk tot een voorkeur kan komen 1
- een argumentatie over het wel of niet kunnen vormen van een oordeel over wie men het eens is in de discussie tussen Crok of Van Soest
 - met een afweging tussen wetenschappelijk scepticisme en de dialectische interpretatie van het pyrronisme en 1
 - met het onderscheid tussen waardegebondenheid en waardevrijheid 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Van Soest laat in tekst 4 zien dat de wetenschappelijke overtuigingen van Crok zijn gebaseerd op denktanks die de waarden en belangen van de fossiele industrie behartigen. Daarmee wordt niet voldaan aan de eis tot waardevrijheid aangezien de wetenschappelijke kennis zich niet beperkt tot feiten, maar afhankelijk is van financiële en politieke belangen 1

- Het wetenschappelijk scepticisme erkent dat wetenschap altijd hypothetisch zal blijven en de waarheid niet in pacht heeft. Maar de wetenschappelijke methode zal de waarheid wel het dichtst naderen. Om ons tegen onwetendheid, lichtgelovigheid en onzin te wapenen, kunnen we het beste gebruikmaken van de wetenschappelijke methode. Volgens de dialectische interpretatie van het pyrronisme is het onmogelijk om een neutraal standpunt in te nemen van waaruit we de waarheid het dichtst kunnen naderen. Wie meent de waarheid gevonden te hebben, had achteraf toch geen neutraal standpunt 1
- Ik ben eerder een voorstander van het pyrronisme dan van wetenschappelijk activisme omdat ik de wetenschappelijke methode niet vertrouw in zijn onafhankelijkheid en waardevrijheid. Elke wetenschappelijke methode is volgens mij altijd ook waardegebonden, niet alleen omdat de belangen van de onderzoeker of de financiering van het onderzoek of het beoogde doel van het onderzoek een rol spelen, maar omdat zelfs de waarden binnen het hele wetenschappelijke paradigma van de onderzoeker een rol spelen. Wetenschappelijk activisme is dan ook geen garantie voor ware objectieve kennis; die bestaat sowieso niet. De eerlijkste houding voor mij is dan ook de dialectische interpretatie van het pyrronisme dat er geen neutraal standpunt mogelijk is over hoe de wereld in elkaar zit en dat wie toch voor een bepaalde methode, zoals de wetenschappelijke methode, kiest, achteraf bezien niet neutraal was. Consequente daarvan is dat ik niet kan vaststellen of ik het eens ben met Crok of Van Soest 2
of
 - Ik kan prima vaststellen of ik het eens ben met Crok of Van Soest. Elke opvatting is volgens mij hoe dan ook waardegebonden; daar ontkom je niet aan. Dat geldt voor zowel Crok als Van Soest: zij zijn beiden niet waardevrij, maar waardegebonden. Maar dat wil niet zeggen dat je in de wetenschap niet kunt streven naar een methode die zoveel mogelijk waardevrij is om tot zo waar mogelijke uitspraken te komen. De wetenschappelijke methode slaagt daar wellicht niet volledig in, maar wel bij benadering. Ik ben dan ook een voorstander van wetenschappelijk activisme boven de onverschillige, lamleggende houding van de pyrronisten en ben het om die reden eens met Van Soest die de klimaatsceptici oproept om te stoppen met zowel het bedrijven van pseudowetenschap als met het aan de leiband lopen van de fossiele industrie 2

Opgave 2 Direct realisme

7 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van de generieke vorm van de sceptische paradox:
(1) S weet dat p; (2) S weet niet dat niet q; (3) Als S weet dat p, dan weet S dat niet q 1
- een voorbeeld met tekst 5 van deze sceptische paradox 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- In de generieke vorm van de sceptische paradox staat S voor een kentheoretisch subject, p is een beweerzin en q is een sceptisch alternatief voor p: (1) S weet dat p; (2) S weet niet dat niet q; (3). Als S weet dat p, dan weet S dat niet q 1
- Met tekst 5 kan bijvoorbeeld de volgende sceptische paradox worden weergegeven: (1) S weet dat p – Ik weet dat morgen de zon opkomt; (2) S weet niet dat niet q – Ik weet niet dat niet vannacht de zon explodeert; (3) Als S weet dat p, dan weet S dat niet q – Als ik weet dat morgen de zon opkomt, weet ik dat niet vannacht de zon explodeert 1

8 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van Humes opvatting met zijn begrip 'impressie' dat de waarneming geen bewijs kan leveren voor een bestendig en onafhankelijk bestaan van de buitenwereld: er is geen impressie van een bestendig en onafhankelijk bestaan van de buitenwereld 1
- een uitleg van Humes opvatting met de rol van de verbeelding: omdat de zintuigen niet voorbij de grenzen van de waarneming kunnen komen, kan de waarneming alleen geen zekerheid over het onafhankelijk en bestendig bestaan van objecten in de buitenwereld geven, en dit moet dus een product van de verbeelding zijn 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Humes empirisme moet kennis gebaseerd zijn op de waarneming, op impressies. Maar van een bestendig en onafhankelijk bestaan van de buitenwereld kunnen we geen impressie hebben. Er is geen waarneming op grond waarvan we tot een bewijs zouden kunnen komen 1
- Volgens Hume is het onmogelijk om op basis van de waarneming te concluderen dat objecten bestendig en onafhankelijk van de waarneming in de buitenwereld bestaan. De waarneming biedt die indrukken niet aan en de zintuigen kunnen niet voorbij de grenzen van de waarneming komen, noch kan de rede deze zekerheid bieden. Het toekennen van een zelfstandig en bestendig bestaan is daarom een product van de verbeelding 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

9 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg in welk opzicht Searles opvatting in tekst 6 aansluit bij Austins opvatting over het verschil tussen weten en bewijzen: ook volgens Austin kun je iets weten zonder het te hoeven bewijzen / zonder de correcte toereikende kenmerken te beschrijven waarvoor geen relevant alternatief bestaat 1
- een weergave met behulp van de criteria van Moore dat Searle een strikt bewijs kan geven dat hij twee benen heeft: de conclusie volgt logisch noodzakelijk uit de premissie waarvan je weet dat die waar is en die anders is dan de conclusie 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Searle is het direct ervaren van zijn twee benen voldoende om te weten, hij ziet ze namelijk. Ook volgens Austin is het mogelijk om iets te weten zonder het te kunnen bewijzen. We hoeven niet alle kenmerken te benoemen die we waarnemen om te weten wat we zien. Genoeg is genoeg. Ook zonder bewijs kan hij al weten dat hij twee benen heeft 1
- Een strikt bewijs moet volgens Moore aan de volgende drie voorwaarden voldoen: 1. De premissie die dient als bewijs voor de conclusie moet verschillen van de conclusie die je wilt bewijzen; 2. Je moet weten dat de premissie waar is, en niet zomaar iets wat je gelooft; 3. De conclusie moet logisch noodzakelijk voortvloeien uit de premissie. Searle zou daarmee op dezelfde manier waarop Moore bewijst dat hij twee handen heeft, kunnen bewijzen dat hij twee benen heeft. Searle zou al zittend zijn twee benen achtereenvolgens vooruit kunnen strekken en daarbij achtereenvolgens zeggen dat het zijn rechterbeen is en vervolgens zijn linkerbeen. Daaruit zou hij de conclusie mogen trekken dat hij twee benen heeft. Zijn redenering zou dan volgens Moore voldoen aan de drie voorwaarden voor een streng bewijs 1

10 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Humes argument in tekst 7 niet tegen het direct realisme ingaat omdat de verandering van grootte van objecten op afstand overeenkomt met de verwachting en zonder problemen kan worden verklaard vanuit de perspectiefleer 1
- een uitleg dat Reid geen naïef realist is: hij maakt gebruik van de perspectiefleer 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Reid nemen onze zintuigen de objecten in de wereld rechtstreeks waar en niet afbeeldingen daarvan in onze geest, zoals Hume beweert in tekst 7. De oogenschijnlijke verandering van grootte van objecten in de waarneming, zoals de tafel, door de verandering van afstand ten opzichte van een object is precies wat je op grond van gezond verstand en meetkunde zou verwachten: een tafel lijkt kleiner naarmate je er verder van af gaat staan. Vanuit de perspectiefleer is dit bovendien eenvoudig te verklaren 1
- Het naïef realisme gaat ervan uit dat objecten alle eigenschappen hebben die we waarnemen. Gevolg hiervan is dat er een probleem ontstaat als een tafel kleiner lijkt te worden als we verder weg gaan staan. We nemen op verschillende afstanden van de tafel weliswaar dezelfde tafel waar, maar de eigenschappen van die tafel verschillen in de waarneming, de tafel lijkt kleiner of groter te zijn. Reid verdedigt zijn realisme op dit punt vanuit de perspectiefleer, waardoor hij geen naïef realist kan worden genoemd 1

11 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van het verschil tussen de representatieve theorie van Locke en de idealistische theorie van Berkeley met het voorbeeld van het waarnemen van de zon en de maan:
 - indirect realisme van Locke: de zon en de maan bestaan in de buitenwereld, maar we nemen ze alleen waar via de ideeën 1
 - idealisme van Berkeley: de zon en de maan bestaan louter als ideeën 1
- een weergave van de kritiek van Reid op de opvattingen van Locke en Berkeley met het voorbeeld van het waarnemen van de zon en de maan: we zijn ons niet bewust van de ideeën zon en maan, maar alleen van de objecten waar anderen het ook over hebben 1
- een uitleg met het begrip 'gezond verstand' of het direct realisme een beter antwoord geeft op het metafysisch scepticisme dan het indirect realisme 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Locke moeten er materiële substanties bestaan, van bijvoorbeeld de zon en de maan, die we echter niet als object zelf waarnemen omdat we alleen onze representaties daarvan waarnemen 1
- Berkeley gaat nog verder en ontket vanuit zijn subjectief idealisme het bestaan van een materiële buitenwereld, waardoor de zon en de maan niets anders dan ideeën in onze geest zijn 1
- De kritiek van Reid op het standpunt van Locke en op dat van Berkeley is dat je je helemaal niet bewust bent van het idee zon en maan in je hoofd, alleen van dezelfde objecten als waar anderen het over hebben 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Direct realisme gaat ervan uit dat objecten in de buitenwereld direct worden waargenomen, en niet via de omweg van sensaties of ideeën. Het gezond verstand laat zien dat illusie en hallucinaties uitzonderingen zijn en zo blijft de zintuiglijke kennis gevrijwaard van metafysisch scepticisme. Volgens het indirect realisme echter is er geen directe kennis mogelijk van objecten in de buitenwereld, omdat deze kennis altijd wordt bemiddeld door sensaties of ideeën. Daarmee blijft de mogelijkheid van metafysisch scepticisme bij het indirect realisme altijd bestaan en geeft het direct realisme een beter antwoord op het metafysisch scepticisme

1

Opmerking

Bij het derde deelantwoord kan aan andere filosofische kritiek van Reid op het standpunt van Locke en Berkeley ook een scorepunt worden toegekend, als daarbij het voorbeeld van de zon en de maan is gebruikt.

12 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat het standpunt van het direct realisme ten aanzien van andere geesten kan worden ondersteund door cognitiewetenschappelijke bevindingen: bij universele herkenning van basisemoties lezen we die direct van het gezicht van een ander af / dezelfde hersenactiviteit bij het uitvoeren van een handeling als bij het waarnemen van de uitvoering van die handeling door iemand anders, wat op directe toegang lijkt

1

- een weergave van Wittgensteins privétaalargument: een privétaal is onmogelijk omdat de betekenis van woorden wordt bepaald door het gebruik ervan in een sociale context

1

- een uitleg dat Searle Wittgensteins oplossing voor het conceptueel scepticisme ten aanzien van andere geesten gebruikt om zich te verdedigen tegen het metafysisch scepticisme: begrippen over de buitenwereld komen net als psychologische begrippen tot stand in een intersubjectieve sociaal-lingüistische context / het gaat in beide gevallen om pseudoproblemen

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Bevindingen in de cognitiewetenschap kunnen het direct realisme ondersteunen. De koppeling van een basisemotie als angst aan een bepaalde gelaatsuitdrukking is niet alleen redelijk betrouwbaar, maar ook universeel. Angst is direct van het gezicht af te lezen. Ook het feit dat dezelfde (spiegel)neuronen actief zijn bij het uitvoeren van een handeling door onszelf, als bij de waarneming van het uitvoeren van dezelfde handeling door iemand anders, suggereert dat we een onmiddellijke toegang tot het bewustzijn van anderen hebben 1
- Volgens Wittgenstein is een privétaal onmogelijk. De betekenis van woorden wordt bepaald door hoe we woorden gebruiken in contact met anderen, dus in een sociale context. De woorden in een privétaal zijn betekenisloos 1
- Volgens Wittgenstein komen begrippen over de buitenwereld net als psychologische begrippen tot stand in een intersubjectieve sociaal-linguïstische context. Wittgenstein verklaart met zijn privétaalargument het probleem van andere geesten tot pseudoprobleem. Het privétaalargument veronderstelt immers dat anderen al bestaan, anders zouden we onze publieke taal niet kunnen hebben. Searle vergelijkt zijn eigen opvatting met die van Wittgenstein omdat volgens hem ook het metafysisch scepticisme slechts tot een pseudoprobleem leidt. De zin 'ik zie een tafel voor me' heeft alleen betekenis in de context van een gedeelde taal over objecten in de buitenwereld. Het feit dat ik me soms kan vergissen in het juist benoemen van tafels enzovoorts betekent volgens Searle nog steeds dat het bestaan van een buitenwereld verondersteld is. Op dezelfde wijze als Wittgenstein ten aanzien van pijn doet, stelt Searle dat het metafysisch scepticisme dus een pseudoprobleem is 1

Opgave 3 Homeland

13 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met tekst 10 dat de context hier volgens het contextualisme bepaalt dat het scenario relevant is: er staat volgens Carrie veel op het spel 1
- een uitleg dat de context hier volgens het relevantisme bepaalt dat in het geval van een informant die waarschuwt voor een overloper een dergelijk alternatief scenario relevant is 1
- een argument met het greatest happiness principle en/of het no harm principle of Brody volgens het utilisme gevuld zou moeten worden 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Het contextualisme evalueert de context vanuit het subject zelf: is het voor het subject belangrijk om het te weten? Zijn de belangen voor het subject groot of klein? Als ze groot zijn, moet het subject op grond van de deductieve geslotenheid van kennis het scenario kunnen uitsluiten, anders niet. In dit geval zijn de belangen voor Carrie groot. Het is haar werk om dit soort dingen uit te zoeken voor het belang van de nationale veiligheid en ze voelt duidelijk de verantwoordelijkheid om hier iets mee te doen. Het contextualisme zou dus zeggen dat het scenario wel degelijk relevant is 1
- Ook het relevantisme zou het scenario relevant noemen. Het relevantisme evalueert de externe context, niet de belangen vanuit het perspectief van Carrie en Berenson. In het geval van de waarschuwing van de informant is het een relevant alternatief dat Brody een overloper is, dat je zou moeten uitsluiten. Het relevantisme zou dus ook zeggen dat het scenario serieus genomen moet worden 1
- Ik denk dat Brody gevuld zou moeten worden. Het potentieel aantal slachtoffers is enorm en als het mis zou gaan, zou het vertrouwen in de veiligheid van de samenleving ernstig geschonden worden. Daarmee wordt het geluk van de inwoners enorm beperkt. Daar staat tegenover dat Brody volgen maar een heel beperkte invloed heeft op zijn geluk, zeker omdat ze het verborgen zullen houden 1

of

- Ik denk dat Brody niet gevuld zou moeten worden. We hebben regels afgesproken over wanneer iemand gevuld mag worden en wanneer niet, en die regels mag je niet zomaar breken. Als deze regels gebroken zouden kunnen worden, dan zou het vertrouwen van de burgers in de overheid enorm kunnen verminderen en dat levert veel angst en onvrede en dus ongeluk op 1

14 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Plato de rechtvaardigingseis toevoegt aan de analyse van kennis: ware overtuigingen zijn wel noodzakelijk voor kennis maar niet voldoende 1
- een uitleg of Carries kennisclaim voldoet aan deze rechtvaardigingseis van kennis: Carrie is op een gerechtvaardigde wijze tot haar overtuiging gekomen 1
- een uitleg in welk soort situaties Carries kennisclaim een Gettier-geval kan zijn: als Carries kennisclaim voldoet aan de drie eisen (waarheid, overtuiging, rechtvaardiging), maar toch een toevalstreffer is en daarom geen kennis genoemd zou worden 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Plato bespreekt een voorbeeld van een overtuiging van de onschuld van iemand die niet gerechtvaardigd is, ook al is deze waar. We zouden dat nog geen kennis noemen. Daarom voegt Plato deze rechtvaardigingseis ook toe 1
- Bij Carrie is de overtuiging wel op een goede manier tot stand gekomen, ze was gerechtvaardigd in haar overtuiging, maar nu weet ze alleen niet meer hoe ze erbij is gekomen. Haar kennisclaim voldoet dus wel aan de rechtvaardigingseis van kennis 1
- Carries kennisclaim zou een Gettier-geval kunnen zijn als Carries informatie bijvoorbeeld over een andere soldaat gaat van wie ze denkt dat het Brody is. Toevallig is deze soldaat, net als Brody, ook moslim geworden en heeft hij een vergelijkbare connectie met Abu Nazir. In dat geval gaan de drie voorwaarden van kennis, dat het een gerechtvaardigde ware overtuiging is, wel op, maar zouden we Carries kennisclaim dat Brody een terrorist is geen kennis noemen, maar een toevalstreffer 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

15 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg welke rol het geheugen speelt voor ons idee van persoonlijke identiteit volgens Hume: het geheugen verbindt impressies waardoor je het idee krijgt van samenhang als identiteit 1
- een argumentatie met het begrippenpaar dualisme en monisme of jij vindt dat Carrie door de therapie van identiteit zal veranderen of niet 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Hume verbindt het geheugen de impressies en ben je niets meer dan de bundel van die impressies. Er is geen aparte identiteit te vinden. Het geheugen maakt dat we samenhang beleven en daardoor het idee krijgen van een identiteit 1
- Volgens mij verandert de therapie haar identiteit niet. Zij identificeert zich duidelijk niet met de ziekte en wil ervan af: ze heeft een ziekte, ze *is* niet die ziekte. Natuurlijk is de ziekte onderdeel van haar lichaam, en vanuit het monisme is het duidelijk dat zij daarmee zelf ook verandert omdat er volgens het monisme niets meer is dan het lichaam. Maar wat zij denkt, hoe zij naar zichzelf kijkt, dat is volgens mij relevant voor identiteit, niet de fysieke realisatie daarvan. Dat is meer dualistisch: de persoonlijke identiteit valt niet volledig samen met de hersenen 1

Opmerking

Bij de laatste deelvraag kan ook een scorepunt worden toegekend aan een antwoord waarin wordt beargumenteerd dat de identiteit wel zal veranderen, mits op juiste wijze gebruik wordt gemaakt van het begrippenpaar dualisme en monisme.

16 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van een overeenkomst tussen een argument van Descartes' sceptische twijfel en Putnams sceptische gedachte-experiment (BIV): dat we zouden kunnen dromen komt overeen met het BIV omdat we dan ook niet zeker zijn van de waarnemingen / dat een kwaadaardige demon ons over alles wat we geloven en waarnemen zou kunnen misleiden, komt overeen omdat je dan ook systematisch misleid wordt 1
- een uitleg met een verschil tussen de argumenten welke van deze twee argumenten meer onzekerheid veroorzaakt 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Descartes introduceert in zijn twijfelexperiment op het tweede niveau een sceptisch alternatief voor onze ervaringen van de buitenwereld: we dromen dat we een ervaring hebben van het lichaam met handen en voeten. Dit komt overeen met het BIV-argument van Putnam waarin de waarnemingen ook niet van een buitenwereld komen maar van simulaties van de hersenen 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Volgens mij levert het BIV-argument meer onzekerheid op omdat dit argument het mogelijk maakt dat alle dingen die je beleeft en denkt in twijfel te trekken zijn. Als deze situatie klopt, is echt niets meer zeker, terwijl op het niveau van het droom-argument van Descartes het denken zelf ten minste nog zeker is. Dat is ook duidelijk als Descartes later tot een zeker punt van kennis komt, het cogito. Ik denk dus dat het argument van Putnam uiteindelijk meer onzekerheid kan veroorzaken

1

Opmerking

Bij de laatste deelvraag kan ook een scorepunt worden toegekend voor een antwoord dat Descartes' argument meer onzekerheid zal veroorzaken, mits dit goed argumenteerd wordt op grond van een verschil tussen het gekozen argument van Descartes (droom-argument of kwaadaardige-demon-argument) en het BIV-gedachte-experiment.

17 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met de categorische imperatief dat Kant loyaliteit als reden tot handelen niet moreel juist zou vinden omdat loyaliteit als maxime van een handeling niet tot algemene wet te maken is / voorwaardelijk is / niet universaliseerbaar is
- een uitleg dat loyaliteit een deugd is in Aristoteles' deugdethiek: loyaliteit is een deugd, als midden tussen blind volgen en onbetrouwbaar zijn
- een uitleg van het onderscheid tussen rationaliteit en integriteit van een wereldbeeld met Brody's praktische houding: rationaliteit is je feitelijke omgang met de opvattingen en redenen, integriteit is interne eerlijkheid ten opzichte van eigen motivaties, redenen en dergelijke

1

1

1

1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens de categorische imperatief van Kant moet je de regel achter je handeling tot een algemene wet kunnen maken. In het geval van loyaliteit kan dat niet zomaar, omdat dit afhangt van naar wie je loyaal bent, het is voorwaardelijk. Loyaliteit als maxime van je handeling is niet onvoorwaardelijk en dus niet universaliseerbaar. Volgens de categorische imperatief is een handeling uit loyaliteit dus niet moreel juist
- De deugdethiek kijkt voor morele beoordeling naar het karakter van iemand, of je een deugzaam karakter hebt en of je met dat karakter steeds het midden kunt bereiken tussen de extremen van een deugd. Ook loyaliteit is een goede karaktereigenschap als het juiste midden tussen iemand blind volgen of iemand zomaar laten zitten

1

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Brody heeft een conflict in zijn overtuigingen en hij stelt een keuze uit tot het allerlaatste moment. Hij heeft een conflict in zijn wereldbeeld en moet redenen zoeken om te handelen. Welke reden hij ook kiest, deze is in zekere zin altijd rationeel. De rationaliteit van een wereldbeeld is de feitelijke omgang met informatie, emoties en inconsistenties. Als Brody zijn eigen motivaties, emoties of drijfveren gaat ontkennen en gaat rationaliseren op oneigenlijke gronden, dan is het een kwestie van integriteit ten opzichte van zijn wereldbeeld, niet van rationaliteit

1

Opmerking

Aan een antwoord op de eerste deelvraag waarin de doel-middel-formulering van de categorische imperatief op juiste wijze wordt gebruikt om uit te leggen dat handelen uit loyaliteit niet moreel juist is, kan ook een scorepunt toegekend worden.

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 24 juni.

6 Bronvermeldingen

tekst 1	de Volkskrant, 5 december 2015
tekst 2	de Volkskrant, 7 december 2015
tekst 3	https://decorrespondent.nl
tekst 4	naar: de Volkskrant, 7 december 2015
tekst 5, 6, 8 en 9	naar: Searle, Seeing things as they are, 2015
tekst 7	Reid, Essays over de intellectuele vermogens van de mens, 1785
tekst 10	naar: Homeland
tekst 11	Homeland